

راهبردهای جریان پول‌های دیجیتال در تحولات نظام مالے بین‌المللے

معصومه سادات سجادی^۱

چکیده

در دهه اخیر ورود پول‌های دیجیتال به عرصه اقتصاد جهانی یکی از مهم‌ترین تحولات در نظام پولی و مالی بین‌المللی بوده است. ظهور این فناوری‌ها نه تنها پیامدهای اقتصادی و مالی، بلکه تبعات راهبردی و ژئوپلیتیکی نیز به دنبال داشته است. در این گزارش، با هدف تحلیل راهبردی پیامدهای کلان پول‌های دیجیتال با تمرکز بر تأثیر این ابزارها بر نظم مالی بین‌المللی، به پیامدهای آن بر سلطه دلار، آینده نظام‌های پرداخت جهانی و تحولات در حوزه حکمرانی مالی پرداخته می‌شود. در ادامه، ریسک‌های مرتبط با امنیت سایبری، بی‌ثباتی مالی و موانع تنظیم‌گری بررسی و سپس فرصت‌های بالقوه برای کشورهای در حال توسعه از جمله ارتقای شمول مالی، استقلال از سامانه‌های پرداخت غربی و کاهش هزینه تراکنش‌ها تبیین می‌شود. بر اساس این تحلیل‌ها، مجموعه‌ای از پیشنهادهای سیاستی در سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی ارائه می‌شود. این پیشنهادهای شامل طراحی نقشه راه توسعه پول دیجیتال ملی، شکل‌دهی به رژیم تنظیم‌گری ترکیبی، تقویت پیوند با سامانه‌های پرداخت غیرغربی، و مشارکت فعال در نهادهای بین‌المللی در حال شکل‌گیری پیرامون حکمرانی پول دیجیتال است.

واژگان کلیدی: پول دیجیتال، فناوری‌های پولی، نظم مالی، حکمرانی پول.

مقدمه

تحولات فناورانه در حوزه پولی و مالی به‌ویژه با گسترش فناوری دفتر کل توزیع‌شده و رمزنگاری پیشرفته، موج جدیدی از نوآوری‌های پولی را در سطح بین‌المللی رقم زده است. ظهور رمزارزها، توسعه استیبل‌کوین‌ها^۲ و در سال‌های اخیر، تمرکز فزاینده بانک‌های مرکزی بر طراحی ارزهای دیجیتال ملی، نشان‌دهنده تغییر پارادایمی در درک بشر از مفهوم پول و زیرساخت‌های وابسته به آن است. در این میان، نقش پول‌های دیجیتال فراتر از ابزارهای نوین پرداخت یا نوآوری‌های مالی صرف بوده و به یکی از پیشران‌های راهبردی بازآرایی نظم مالی و حتی ژئوپلیتیکی جهان بدل شده است. نوآوری‌های پولی در گذشته نیز سابقه داشته‌اند، اما آنچه پول‌های دیجیتال را متمایز می‌سازد، نه تنها ظرفیت فناوری، بلکه هم‌زمانی آن با بحران اعتماد به نهادهای پولی بین‌المللی، افزایش تنش‌های ژئوپلیتیکی و روندهای واگرایانه در اقتصاد جهانی است. در این بستر،

m.sajadi920@yahoo.com

2. Stablecoins

۱. پژوهشگر گروه فساد و رتبه‌بندی اقتصادی، مرکز پژوهشی امنیت اقتصادی تدبیر، تهران، ایران

مواجه‌اند؛ از سویی ظرفیت‌های فنی و نهادی محدود و از سوی دیگر، فرصت‌های راهبردی برای کاهش وابستگی به نظام مالی غرب‌محور و افزایش شمول مالی (ریاحی، ابراهیمی و زارعی، ۱۳۹۹).

در این میان، این پرسش‌های بنیادین مطرح می‌شود که آیا پول دیجیتال، نظم مالی بین‌المللی مبتنی بر دلار را به چالش می‌کشد؟ آیا کشورهای درحال توسعه می‌توانند از طریق ابزارهای دیجیتال مالی، وابستگی خود را به زیرساخت‌های سنتی جهانی مانند سوئیفت کاهش دهند؟

این گزارش در پی پاسخ به همین پرسش‌هاست. در عصری که جنگ ارزی، تحریم‌های مالی و رقابت‌های فناورانه به ابزارهای اعمال قدرت تبدیل شده‌اند، پول دیجیتال تنها نوآوری مالی نیست، بلکه پدیده‌ای راهبردی با پیامدهای ژئوپلیتیکی گسترده است. به همین دلیل، تحلیل نقش و جایگاه آن مستلزم نگاهی فراتر از حوزه اقتصاد کلان و توجه به ابعاد امنیتی، حکمرانی و تعاملات بین‌المللی است. در چهارچوب این گزارش، هدف آن است که ضمن ارائه تصویری روشن از وضعیت کنونی و روندهای پیش رو، مجموعه‌ای از توصیه‌های سیاستی برای مواجهه فعال، هوشمندانه و هدفمند با این پدیده ارائه شود. کشورهایی که زودتر و دقیق‌تر به طراحی و اجرای سیاست‌های مناسب در این حوزه بپردازند، نه تنها از مزایای اقتصادی و فناورانه آن بهره‌مند می‌شوند، بلکه در بازآرایی نظم مالی بین‌المللی آینده نیز نقش‌آفرین خواهند بود.

پول دیجیتال دیگر تنها یک ابزار فناورانه نیست، بلکه بخشی از رقابت قدرت‌های جهانی بر سر حکمرانی مالی و ارزیابی مجدد از نقش دلار، یورو، یوان و دیگر ارزها در اقتصاد جهانی است. با توجه به نقش فزاینده فناوری‌های پولی در بازآرایی نظم مالی بین‌المللی، کشورها ناگزیر از بازنگری راهبردی در سیاست‌گذاری پولی، مالی و فناورانه خود هستند. سیاست‌گذاران برای بهره‌گیری از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدهای ناشی از پول دیجیتال باید به سوی فهم عمیق‌تر از ابعاد اقتصادی، امنیتی و نهادی آن حرکت کنند.

در سطح کلان، نقش فزاینده شرکت‌های فناور مالی و قدرت‌گیری پلتفرم‌های خصوصی مانند لیبرا^۱ (دیم سابق)، ریپل یا بیت‌کوین، چالش‌های اساسی برای استقلال سیاست پولی، ثبات مالی و کنترل دولت‌ها بر جریان‌های سرمایه به وجود آورده است. در پاسخ به این روندها، بانک‌های مرکزی و نهادهای سیاست‌گذار مالی در سراسر جهان در حال بازتعریف جایگاه و ابزارهای خود هستند؛ چنان‌که برنامه‌های آزمایشی و عملیاتی ارزهای دیجیتال ملی در کشورهای مختلف به سرعت در حال گسترش است. باین حال، گذار به نظام مالی مبتنی بر پول دیجیتال بدون چالش نخواهد بود. ریسک‌های امنیت سایبری، تهدید ثبات مالی، نبود سازوکارهای مؤثر برای تنظیم‌گری بین‌المللی و احتمال نابرابری در دسترسی و بهره‌برداری به/از این فناوری‌ها می‌تواند پیامدهای منفی زیادی به همراه داشته باشد. در این میان، کشورهای درحال توسعه نیز با چالشی دوچندان

که با تکیه بر فناوری زنجیره بلوک و رمزنگاری بدون نیاز به نهاد مرکزی منتشر می‌شوند. این نوع ارزها با هدف حذف واسطه‌های مالی سنتی و ایجاد نظامی شفاف، امن و مبتنی بر اجماع توزیع‌شده پدید آمده‌اند. ویژگی‌های کلیدی رمزارزها عبارت‌اند از غیرمتمرکز بودن (بدون نظارت دولت یا بانک مرکزی)، ناشناس بودن نسبی در تراکنش‌ها، عرضه محدود و برنامه‌ریزی‌شده (مثلاً سقف ۲۱ میلیون بیت‌کوین) و نوسان‌پذیری بالا که مانع استفاده گسترده به‌عنوان ابزار پرداخت شده است.

در سطح بین‌المللی، رمزارزها نقش دوگانه‌ای ایفا می‌کنند. از سویی ابزاری برای گریز از تحریم و محدودیت‌های ارزی هستند و از سوی دیگر، تهدیدی برای ثبات مالی و کنترل سرمایه توسط دولت‌ها تلقی می‌شوند.

- استیبل‌کوین‌ها؛ تعادل میان ثبات و نوآوری

استیبل‌کوین‌ها شکل جدیدی از دارایی‌های دیجیتال هستند که با هدف کاهش نوسانات رمزارزها طراحی شده‌اند. آن‌ها معمولاً به یک دارایی واقعی (مانند دلار آمریکا، طلا یا سبدی از ارزها) متصل‌اند و ارزش آن‌ها توسط نهادهایی خاص تضمین یا پشتیبانی می‌شود.

انواع استیبل‌کوین‌ها شامل موارد زیر است.

- پشته‌دار سنتی (مانند USDT یا USDC با پشته‌دار دلار).
- الگوریتمی (که عرضه و تقاضا را از طریق قراردادهای هوشمند کنترل می‌کند).
- ترکیبی (پشته‌دار به‌علاوه الگوریتمی).

رمزارزها مانند بیت‌کوین، اتریوم و لایت‌کوین، نخستین نسل از پول‌های دیجیتال غیرمتمرکز هستند که با تکیه بر فناوری زنجیره بلوک و رمزنگاری بدون نیاز به نهاد مرکزی منتشر می‌شوند.

۱- مفاهیم و انواع پول دیجیتال

درک درست از پدیده پول‌های دیجیتال مستلزم شناخت دقیق مفاهیم، انواع و تمایزهای بنیادین آن‌ها از دیگر اشکال پول است. پول دیجیتال به‌طور کلی، به هر نوع ابزار پولی اطلاق می‌شود که تنها به شکل الکترونیکی وجود دارد و برای ذخیره ارزش، تسویه بدهی‌ها و مبادلات استفاده می‌شود. پول دیجیتال نباید با پول الکترونیکی مرسوم مانند مانده حساب‌های بانکی یا کیف پول‌های پرداخت اشتباه گرفته شود. پول‌های الکترونیکی سنتی تنها بازنمایی دیجیتال از پول بانکی هستند درحالی‌که پول دیجیتال در برخی انواع، خود دارایی مستقل و قابل معامله‌ای است که خارج از چهارچوب بانکی نیز می‌تواند گردش داشته باشد. بااین‌حال، پول‌های دیجیتال بر اساس سازوکار انتشار، نهاد صادرکننده، درجه تمرکز و نوع پشته‌دار اشکال بسیار متنوعی دارند.

- رمزارزها؛ غیرمتمرکز و فراتر از حاکمیت رسمی

رمزارزها مانند بیت‌کوین، اتریوم و لایت‌کوین، نخستین نسل از پول‌های دیجیتال غیرمتمرکز هستند

۲- تحولات اخیر در حوزه پول دیجیتال و

نظام مالی جهانی

ظهور پول‌های دیجیتال نه تنها پدیده‌ای فناورانه یا مالی، بلکه تحولی ساختاری در نظم مالی بین‌المللی به شمار می‌آید. از بانک‌های مرکزی گرفته تا شرکت‌های فناوری و حتی نهادهای امنیتی، همگی در سال‌های اخیر نسبت به این پدیده واکنش نشان داده‌اند. این بخش، روندهای کلیدی، اقدامات راهبردی بازیگران عمده و پیامدهای اولیه این تحولات را بازخوانی می‌کند.

- پیشتازی چین در عرصه ارز دیجیتال بانک مرکزی؛ طرح یوان دیجیتال^۱

جمهوری خلق چین نخستین قدرت اقتصادی بزرگی است که با جدیت به توسعه ارز دیجیتال بانک مرکزی روی آورده است. طرح یوان دیجیتال از سال ۲۰۱۴ آغاز شد و در سال‌های اخیر با آزمایش‌های میدانی گسترده در شهرهایی مانند شنزن، سوژو و پکن گسترش یافته است.

اهداف کلیدی چین عبارت از موارد زیر است.

- کاهش وابستگی به دلار در تسویه‌های بین‌المللی.
- ارتقای شفافیت مالی و مقابله با فساد.
- ارائه جایگزین برای سیستم‌های پرداخت آمریکایی مانند ویزا^۲.
- توسعه نفوذ یوان در ابتکار کمربند و راه از طریق تسویه دیجیتال منطقه‌ای.

استیبل‌کوین‌ها به‌ویژه در پرداخت‌های فرامرزی، اقتصاد غیررسمی و دارایی‌های دیجیتال در حال گسترش هستند و می‌توانند نظم پولی کشورها را تحت تأثیر قرار دهند.

- ارزهای دیجیتال بانک مرکزی؛ بازتعریف پول رسمی در عصر دیجیتال

ارز دیجیتال بانک مرکزی نسخه دیجیتال و رسمی از پول ملی است که توسط بانک مرکزی صادر و پشتیبانی می‌شود. برخلاف رمزارزها و استیبل‌کوین‌ها، این نوع ارزها بخشی از پایه پولی کشور شمرده می‌شوند و قابلیت اعمال سیاست پولی، نظارت مالی و مدیریت ریسک را به دولت‌ها بازمی‌گردانند (محمودی، جلالی اسفندآبادی، صادقی و شکیبایی، ۱۴۰۳).

دو نوع اصلی ارزهای دیجیتال بانک مرکزی شامل خُرده‌فروشی^۲ (برای استفاده عمومی مردم در پرداخت‌های روزمره) و عمده‌فروشی^۳ (برای استفاده نهادهای مالی در تسویه‌های کلان) است.

کشورهایی مانند چین (با یوان دیجیتال)، اتحادیه اروپا (با یوروی دیجیتال)، و نیجریه (با ای‌نایرا)^۴ پیش‌گام طراحی و اجرای این ابزارها هستند. ارزهای دیجیتال بانک مرکزی می‌توانند مزایای بسیاری مانند کاهش هزینه مبادلات، افزایش شفافیت و امکان اجرای سیاست پولی هدفمندتر را به همراه داشته باشند (محروقی، ۱۴۰۳).

1. Central Bank Digital Currency (CBDC)

2. Retail CBDC

3. Wholesale CBDC

4. eNaira

5. e-CNY

6. Visa

تأکید اروپا بر حفاظت از حریم خصوصی کاربران و قابلیت همکاری میان بانک‌ها، از ویژگی‌های متمایز این طرح است.

– نقش شرکت‌های خصوصی از لیبرا تا تتر و ریپل در کنار دولت‌ها، شرکت‌های فناوری نیز در این عرصه بسیار تأثیرگذار بوده‌اند. طرح «لیبرا» توسط فیس‌بوک (متا) با هدف ایجاد استیبل‌کوین جهانی آغاز شد، اما به دلیل فشارهای تنظیم‌گری در آمریکا و اروپا شکست خورد. با این حال، این طرح زنگ خطر را برای دولت‌ها به صدا درآورد.

در مقابل، استیبل‌کوین‌هایی مانند تتر و سیرکل امروزه ده‌ها میلیارد دلار گردش مالی دارند و به ابزار مهمی در تجارت بین‌المللی رمزارزها تبدیل شده‌اند. ریپل نیز با تمرکز بر پرداخت‌های بین‌المللی سریع و ارزان، به چالشی برای سوئیفت تبدیل شده و مورد توجه برخی بانک‌های مرکزی قرار گرفته است.

نهادهایی مانند صندوق بین‌المللی پول،

بانک تسویه‌های بین‌المللی و گروه ویژه

اقدام مالی در سال‌های اخیر به‌طور فعال در

حال تدوین چهارچوب‌های حکمرانی برای

پول‌های دیجیتال هستند.

– افزایش همکاری‌های منطقه‌ای برای توسعه زیرساخت‌های پرداخت دیجیتال

در سال‌های اخیر، شاهد رشد پلتفرم‌های پرداخت دیجیتال فرامرزی به‌صورت منطقه‌ای بوده‌ایم.

گسترش زیرساخت‌های مبتنی بر یوان دیجیتال از طریق پلتفرم‌های منطقه‌ای مانند mBridge با مشارکت امارات، تایلند و هنگ‌کنگ نیز در همین راستا قابل تحلیل است.

– رویکرد آمریکا؛ محافظه‌کاری تاکتیکی با نگاه به حکمرانی جهانی

در مقابل، ایالات متحده تاکنون رویکرد محتاطانه‌ای در قبال انتشار دلار دیجیتال داشته است. فدرال‌رزرو در حال مطالعه امکان‌سنجی ارز دیجیتال بانک مرکزی است، اما نگرانی‌ها درباره ثبات سیستم مالی، حریم خصوصی شهروندان و رقابت با بانک‌های تجاری مانع تصمیم‌گیری سریع شده است.

با این حال، آمریکا در سطح حکمرانی جهانی فعالانه به دنبال تنظیم استانداردها و چهارچوب‌های بین‌المللی برای کنترل توسعه پول دیجیتال است. انتشار دستورالعمل اجرایی بایدن (Executive Order 14067) در سال ۲۰۲۲، مثالی از تلاش برای حفظ رهبری آمریکا در حوزه مالی در عصر دیجیتال است.

– اتحادیه اروپا و طرح یوروی دیجیتال
بانک مرکزی اروپا نیز در حال توسعه یوروی دیجیتال به‌عنوان مکمل پول نقد است. در سند «گزارش پیشرفت یوروی دیجیتال»، اهداف کلیدی این طرح شامل موارد زیر است.

- حفظ نقش یورو در عصر دیجیتال.
- مقابله با نفوذ بازیگران غیراروپایی (از جمله استیبل‌کوین‌های دلاری).
- ارتقای شمول مالی در منطقه یورو.

بلکه بازتابی از تحول در موازنه قدرت اقتصادی و مالی در سطح بین‌المللی است. با افزایش رقابت میان قدرت‌های بزرگ به‌ویژه چین و آمریکا، پول دیجیتال به ابزار نوین رقابت ژئوفاینانسی و تسلط نظامی-مالی تبدیل شده است. در این بخش، به مهم‌ترین ابعاد ژئوپلیتیکی و ژئوفاینانسی این پدیده پرداخته می‌شود.

– تضعیف نقش دلار و بازآرایی هژمونی پولی جهانی

نقش کلیدی دلار در نظام مالی جهانی مبتنی بر سلطه آن در تجارت بین‌المللی، ذخایر ارزی کشورها و زیرساخت‌های پرداخت جهانی مانند سوئیفت است. با ظهور پول‌های دیجیتال به‌ویژه ارزهای دیجیتال با پشتوانه دولتی و منطقه‌ای، این ساختار به چالش کشیده شده است.

نمونه‌هایی از این تحولات شامل موارد زیر است.

- یوان دیجیتال با هدف افزایش استفاده از RMB در تسویه‌های تجاری فرامرزی.
- همکاری‌های چندجانبه برای جایگزینی سوئیفت از طریق CIPS (چین) و SPFS (روسیه).
- استفاده از استیبل کوین‌ها در مناطق تحریمی برای دور زدن کنترل سرمایه.

اگرچه دلار همچنان موقعیت مسلط خود را حفظ کرده، روند تدریجی چندقطبی شدن پولی^۱ در حال شکل‌گیری است.

– پول دیجیتال و اقتصاد تحریم؛ امکان‌ناپذیری کنترل سنتی

طرح‌هایی مانند mBridge در آسیا، Pan-African Payment and Settlement System (PAPSS) در آفریقا و پلتفرم Mir روسیه و اتصال آن به CIPS چین، همگی در راستای کاهش سلطه زیرساخت‌های غربی، افزایش استقلال مالی و گسترش استفاده از پول‌های دیجیتال طراحی شده‌اند.

– نقش نهادهای بین‌المللی در تنظیم حکمرانی دیجیتال مالی

نهادهایی مانند صندوق بین‌المللی پول^۱، بانک تسویه‌های بین‌المللی^۲ و گروه ویژه اقدام مالی^۳ در سال‌های اخیر به‌طور فعال در حال تدوین چهارچوب‌های حکمرانی برای پول‌های دیجیتال هستند (Bank for International Settlements, 2022).

- بانک تسویه‌های بین‌المللی از طرح‌های مشترک با بانک‌های مرکزی برای آزمایش ارز دیجیتال بانک مرکزی حمایت می‌کند.
- صندوق بین‌المللی پول خواستار هماهنگی جهانی برای جلوگیری از «رقابت تنظیم‌گری» است.
- گروه ویژه اقدام مالی بر مقابله با پول‌شویی در بستر رمزارزها تمرکز دارد.

۳- ابعاد ژئوپلیتیکی و ژئوفاینانسی پول‌های دیجیتال

ورود پول‌های دیجیتال به نظام مالی جهانی تنها یک نوآوری فناورانه یا اصلاح ابزارهای پرداخت نیست،

1. IMF
2. Bank for International Settlements (BIS)
3. FATF
4. Monetary Multipolarity

- اروپا با تأکید بر قابلیت همکاری، استقلال از غول‌های فناوری و دفاع از داده‌های شهروندان.

در این میان، کشورهای درحال توسعه نباید تنها مصرف‌کننده قواعد تدوین شده از سوی قدرت‌های بزرگ باشند، بلکه باید در شکل‌دهی به نظام حکمرانی دیجیتال مالی مشارکت فعال داشته باشند.

- ریسک‌های ژئوفاینانسی برای کشورهای کوچک و وابسته

پول دیجیتال فرصت‌هایی برای کشورهای درحال توسعه فراهم می‌آورد، اما در صورت عدم طراحی راهبرد ملی، می‌تواند به تهدید جدی از جمله موارد زیر بدل شود.

- دلاریزه شدن دیجیتال در غیاب ارز دیجیتال ملی، کنترل سیاست پولی را تضعیف می‌کند.
- وابستگی فناورانه به پلتفرم‌های خارجی.
- افشای داده‌های مالی حساس در بسترهای غیربومی.
- خروج سرمایه‌های دیجیتال بدون قابلیت ره‌گیری مؤثر.

در نتیجه، سیاست‌گذاری در این حوزه باید با درک عمیق از وابستگی‌های ساختاری و الزامات حکمرانی چندلایه دیجیتال صورت گیرد.

- دیپلماسی پولی در عصر دیجیتال

پول دیجیتال نه تنها ابزاری فناورانه، بلکه عنصری از دیپلماسی اقتصادی نوین است. کشورهایی که در طراحی و صدور استانداردهای پول دیجیتال پیش‌گام

یکی از پیامدهای مستقیم پول‌های دیجیتال، افزایش دشواری اعمال تحریم‌های مالی سستی است. ارزهای دیجیتال می‌توانند امکان تراکنش‌های غیرقابل ره‌گیری یا مستقل از نظام‌های آمریکایی را فراهم سازند.

- ایران، روسیه، کره شمالی و ونزوئلا، همگی تجربه‌هایی در استفاده از رمزارزها برای دور زدن تحریم داشته‌اند.

- چین و روسیه به دنبال ایجاد بسترهایی برای تسویه تجاری بدون وابستگی به دلار هستند.
- استیبل‌کوین‌های دلاری نیز به شکل غیررسمی در کشورهای با بحران ارزی، تبدیل به ابزار حفظ ارزش شده‌اند.

پول دیجیتال به‌ویژه در حوزه بین‌المللی به بازیگری بالقوه در امنیت اقتصادی کشورها تبدیل شده است.

- حاکمیت دیجیتال مالی؛ رقابت برای تعیین قواعد بازی

نبرد بر سر پول دیجیتال، تنها بر سر ابزارها نیست، بلکه درباره حکمرانی بر قواعد بازی جهانی در حوزه مالی دیجیتال است. کشورها و نهادهای بین‌المللی اکنون در حال رقابت برای تدوین استانداردها، چهارچوب‌های نظارتی و مدل‌های داده‌محور هستند.

مثال‌ها

- چین با ارائه مدل ارز دیجیتال بانک مرکزی بدون نیاز به اینترنت و بدون شناسایی شخص ثالث.
- آمریکا با تأکید بر «رعایت حریم خصوصی» و نقش نهادهای خصوصی.

الف- فرصت‌ها و مزایای کلان اقتصادی پول دیجیتال

- کارایی در پرداخت و کاهش هزینه‌های مبادله

پول‌های دیجیتال به‌ویژه در بسترهای مبتنی بر بلاک‌چین یا پلتفرم‌های بین‌بانکی می‌توانند سرعت تسویه پرداخت‌ها را افزایش و هزینه‌های انتقال وجوه، کارمزدهای واسطه‌ای و ریسک‌های نقدینگی را کاهش دهند.

- تقویت شمول مالی

در کشورهای دارای دسترسی محدود به نظام بانکی، ارز دیجیتال می‌تواند جایگزینی برای خدمات بانکی اولیه باشد و موجب دسترسی گروه‌های کم‌درآمد یا مناطق محروم به ابزارهای مالی شود؛ به‌ویژه اگر در قالب کیف پول‌های دیجیتال ساده قابل استفاده باشد (Kosse & Mattei, 2022).

- افزایش شفافیت و مقابله با فساد

تراکنش‌های دیجیتال ثبت‌شده در بسترهای رسمی می‌تواند ره‌گیری منابع مالی، مالیات‌ستانی کارآمدتر و مقابله با پول‌شویی را تسهیل کند. برخی دولت‌ها نیز از ارز دیجیتال بانک مرکزی برای محدود کردن استفاده از پول نقد در معاملات غیرشفاف استفاده کرده‌اند.

- امکان سیاست‌گذاری پولی دقیق‌تر

در سناریوی استفاده از ارز دیجیتال بانک مرکزی، بانک‌های مرکزی می‌توانند ابزارهای نوینی برای کنترل حجم پول، تعیین نرخ بهره تفکیکی و اجرای سیاست‌های ضد چرخه‌ای هوشمند به دست آورند.

باشند، می‌توانند از آن به‌عنوان ابزار قدرت نرم، اعمال نفوذ و برقراری اتحادهای اقتصادی بهره‌برداری کنند.

مثال‌ها

- استفاده چین از یوان دیجیتال در طرح‌های منطقه‌ای BRI.
- ارائه خدمات ارز دیجیتال بانک مرکزی در کشورهای آفریقایی توسط نهادهای غربی.
- پیوند پول دیجیتال با طرح‌های زیرساختی، مالیاتی و نظارتی.

ظهور رمزارزها، توسعه استیبل‌کوین‌ها و در سال‌های اخیر، تمرکز فزاینده بانک‌های مرکزی بر طراحی ارزهای دیجیتال ملی، نشان‌دهنده تغییر پارادایمی در درک بشر از مفهوم پول و زیرساخت‌های وابسته به آن است.

۴- فرصت‌ها و تهدیدهای پول دیجیتال برای

اقتصادها و دولت‌ها

ظهور پول‌های دیجیتال چشم‌انداز نوینی در مدیریت پول، سیاست‌گذاری اقتصادی و روابط مالی داخلی و خارجی گشوده است، اما درعین‌حال، مخاطراتی نیز با خود به همراه دارد که در صورت نبود راهبرد ملی و حکمرانی مؤثر می‌تواند به ناپایداری‌های جدی منجر شود. این بخش به بررسی این فرصت‌ها و تهدیدها در سطوح مختلف اقتصادی می‌پردازد.

- نابرابری دیجیتال و حذف گروه‌های فاقد دسترسی به فناوری

در صورت نبود دسترسی عمومی و همگانی به ابزارهای دیجیتال (مانند گوشی هوشمند، اینترنت و سواد دیجیتال)، بخش‌هایی از جامعه از چرخه اقتصادی حذف می‌شوند. در نتیجه، ممکن است شکاف طبقاتی یا جنسیتی در استفاده از خدمات مالی تشدید شود.

- سوءاستفاده در فعالیت‌های مجرمانه یا فرار مالیاتی

در صورتی که کنترل مؤثر بر بسترهای رمزارزها صورت نگیرد، این ابزارها می‌توانند به پناهگاه‌هایی برای پول‌شویی، فرار مالیاتی، تأمین مالی تروریسم یا مبادلات غیرقانونی تبدیل شوند.

در مجموع، پول دیجیتال مانند تیغی دولبه است که بسته به چگونگی ورود، حکمرانی و تطبیق با ساختارهای نهادی می‌تواند به ابزار تقویت‌کننده استقلال اقتصادی یا به عامل بحران‌زا و بی‌ثبات‌کننده بدل شود. کشورهایی که بتوانند به‌موقع و هوشمندانه به این تحولات واکنش نشان دهند، از مزایای این انقلاب دیجیتال مالی بهره‌مند خواهند شد.

۵- ابعاد امنیتی پول دیجیتال از منظر اقتصادی با تأکید بر ایران

در اقتصادهای آسیب‌پذیر از نظر ژئواستراتژیک و تحت فشار تحریم مانند ایران، مسئله پول دیجیتال تنها یک ابزار مالی یا فناوریانه نیست، بلکه به‌طور مستقیم به مقوله «امنیت اقتصادی» گره خورده است.

- مقاومت در برابر تحریم و تحرکات ژئوپلیتیکی

کشورهایی که تحت فشار تحریم‌های مالی هستند، می‌توانند با بهره‌گیری از ابزارهای رمزارزها یا شبکه‌های پرداخت مستقل دیجیتال، بخشی از ظرفیت مبادلات مالی بین‌المللی خود را حفظ یا بازسازی کنند.

ب- تهدیدها و ریسک‌های ناشی از گسترش پول دیجیتال

- تهدید ثبات مالی و بانکی

در صورت پذیرش گسترده ارز دیجیتال بانک مرکزی یا رمزارزها ممکن است سپرده‌گذاران منابع خود را از بانک‌های تجاری خارج و نزد نهادهای دیجیتال یا بانک مرکزی نگهداری کنند. این موضوع می‌تواند منجر به کاهش توان اعتباردهی بانک‌ها، افزایش بی‌ثباتی بانکی و حتی فرار سپرده‌ها در دوره‌های بحران شود.

- دلاریزاسیون دیجیتال و کاهش حاکمیت پولی

در غیاب ارز دیجیتال ملی یا ضعف در پذیرش آن، مردم ممکن است به سمت استیبل‌کوین‌های دلاری یا رمزارزهای خارجی سوق یابند. این موضوع باعث کاهش قدرت سیاست‌گذاری پولی داخلی و تضعیف اقتدار بانک مرکزی می‌شود.

- چالش‌های فنی و امنیتی

سیستم‌های پول دیجیتال در معرض حملات سایبری، نشت داده‌های مالی و تهدیدهای امنیتی فنی قرار دارند. فقدان زیرساخت‌های بومی و قابل اعتماد می‌تواند آسیب‌پذیری اقتصادی کشور را افزایش دهد.

واردات یا تسویه بدهی‌ها نشان داده است که مسیرهای جایگزین برای تعامل با کشورهای همسو وجود دارد، اما اگر بسترهای پرداخت دیجیتال مستقل ملی و منطقه‌ای طراحی نشوند، کشور همچنان وابسته به زیرساخت‌های تحت کنترل غرب مانند سوئیفت یا شبکه‌های پرداخت کارت بین‌المللی باقی خواهد ماند.

اقدامات پیشنهادی

- اتصال رمزریال به پلتفرم‌هایی مانند SPFS روسیه یا CIPS چین.
- تعریف ارزهای دیجیتال تهاتری در چهارچوب پیمان‌های دوجانبه یا منطقه‌ای.
- استفاده از قراردادهای هوشمند برای تبادلات تجاری با کشورهای تحریمی یا همسو.

- حاکمیت بر داده‌های مالی و مقابله با سلطه

اطلاعاتی

در دنیای دیجیتال، اطلاعات تراکنش‌های مالی می‌توانند به ابزار سلطه نرم بدل شوند. اگر بسترهای رمزارزها یا پرداخت دیجیتال تحت کنترل شرکت‌ها یا دولت‌های خارجی باشد، امکان تحلیل الگوهای رفتاری و تصمیم‌گیری اقتصادی مردم و نهادها توسط بیگانگان وجود خواهد داشت.

- این موضوع به‌ویژه در موارد زیر نگران‌کننده است.
- استفاده از کیف پول‌ها و صرافی‌های خارجی توسط شهروندان ایرانی.
- ذخیره داده‌های مالی کاربران در پلتفرم‌های غیرایرانی.
- امکان فیلتر، محدودسازی یا تحریم کاربران توسط نهادهای خارجی (مانند مسدودسازی

از این منظر، تحلیل امنیتی پول دیجیتال نیازمند توجه به سه بُعد کلیدی استقلال پولی، تاب‌آوری اقتصادی در برابر فشار خارجی و حکمرانی داده‌های مالی است. در ادامه، مهم‌ترین جنبه‌های این ابعاد را بررسی می‌کنیم.

- استقلال پولی و خطر دلاریزاسیون دیجیتال

یکی از مخاطرات امنیتی در شرایط کنونی، امکان دلاریزاسیون پنهان از طریق رمزارزها و استیبل‌کوین‌هاست. در شرایط بی‌ثباتی ارزی و تورم مزمن، شهروندان برای حفظ ارزش دارایی خود ممکن است به سمت نگهداری تتر یا رمزارزهای با پشتوانه دلار گرایش یابند. این پدیده پیامدهای امنیتی زیر را دارد.

- کاهش قدرت بانک مرکزی در اعمال سیاست پولی.
- کاهش تقاضا برای ریال و افزایش بی‌اعتمادی عمومی به آن.
- خروج سرمایه به‌صورت رمزارزها و بدون کنترل.

اقدام پیشنهادی

تسریع در راه‌اندازی رمزریال با مشوق‌های کاربردی و طراحی کیف پول با نرخ بهره ترجیحی برای نگهداری آن.

- تاب‌آوری در برابر تحریم‌ها و تهدیدهای مالی

خارجی

پول دیجیتال در صورت طراحی و استفاده هوشمندانه می‌تواند ابزار مقابله با محدودیت‌های مالی بین‌المللی باشد. تجربه ایران در استفاده از رمزارزهایی‌ها برای

نکته کلیدی: رمزریال می‌تواند به ابزار امنیت داخلی اقتصادی تبدیل شود، اما تنها در صورتی که با ملاحظات حفظ حریم خصوصی و اعتماد عمومی همراه باشد.

در ساختار اقتصادی-امنیتی ایران، پول دیجیتال نه تنها ابزار پرداخت، بلکه بخشی از راهبرد کلان «امنیت اقتصادی هوشمند» است. برای بهره‌برداری راهبردی از آن لازم است:

- سیاست‌گذاری مبتنی بر امنیت اقتصادی دیجیتال تدوین شود.
- حاکمیت فناوریانه و اطلاعاتی به‌طور مستقل تقویت شود.
- تعامل منطقه‌ای در بسترهای دیجیتال موازی با غرب شکل بگیرد.
- افکار عمومی و نخبگان در طراحی و پیاده‌سازی رمزریال مشارکت داده شوند.

جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها راهبردی

در دهه گذشته ظهور و گسترش پول‌های دیجیتال به یکی از مهم‌ترین تحولات در نظام مالی بین‌المللی تبدیل شده است. ارزهای دیجیتال بانک‌های مرکزی، رمزارزهای غیرمتمرکز و استیبل‌کوین‌ها نه تنها شکل و شمایل ابزارهای پرداخت را تغییر داده‌اند، بلکه پیامدهایی ژرف بر معماری مالی جهان، روابط اقتصادی میان کشورها، حکمرانی پولی و سلطه ارزی داشته‌اند. جهان به سوی عصر جدیدی از رقابت مالی دیجیتال در حرکت است و کشورهای مختلف ناگزیرند موضعی روشن، فعال و راهبردی در برابر

دسترسی ایرانیان به پلتفرم‌های رمزارزها در سال‌های اخیر).

اقدامات پیشنهادی

- توسعه کیف پول‌های دیجیتال داخلی با رمزگذاری بومی.
- الزام به ذخیره داده‌های مالی در داخل کشور.
- تصویب قوانین مشخص برای مالکیت داده و مسئولیت نهادهای مالی دیجیتال.

درمجموع، پول دیجیتال مانند تیغی دولبه است که بسته به چگونگی ورود، حکمرانی و تطبیق با ساختارهای نهادی می‌تواند به ابزار تقویت‌کننده استقلال اقتصادی یا به عامل بحران‌زا و بی‌ثبات‌کننده بدل شود.

- رمزریال و امنیت توزیعی اقتصادی در داخل کشور از منظر امنیت اجتماعی و اقتصادی داخلی، رمزریال در صورت طراحی مناسب می‌تواند ابزاری برای تقویت عدالت اقتصادی و کنترل توزیع منابع یارانه‌ای ازجمله موارد زیر باشد.

- اعطای یارانه‌ها در قالب رمزریال غیرقابل انتقال برای مصارف خاص.
- جلوگیری از رانت در توزیع بنزین، انرژی یا کالاهای اساسی.
- ره‌گیری استفاده از تسهیلات دولتی و کاهش سوءاستفاده‌ها.

- بهره‌گیری از توان شرکت‌های دانش‌بنیان و فین‌تک‌های داخلی برای توسعه ابزارهای امن.
 - تعریف دستورالعمل‌های حفاظت از داده‌ها و حریم خصوصی کاربران ایرانی.
- ت- مدیریت ریسک و آموزش عمومی
- تدوین دستورالعمل‌های ضد پول‌شویی و ضد کلاهبرداری دیجیتال.
 - افزایش سواد مالی و دیجیتال در میان شهروندان.
 - همکاری با پلیس سایبری و نهادهای قضایی برای مقابله با جرائم رمزارزها.

مطرح می‌شود.

- در سطح ملی: طراحی چهارچوب حکمرانی یکپارچه برای پول دیجیتال

- الف- تدوین نقشه راه ملی ارز دیجیتال بانک مرکزی
- انجام دادن مطالعات امکان‌سنجی برای پیاده‌سازی رمزپول ملی متناسب با شرایط اقتصادی کشور.
 - تعیین اهداف مشخص (مانند شمول مالی، مقابله با تحریم و تقویت سیاست پولی).
 - آغاز طرح‌های آزمایشی در مناطق منتخب یا حوزه‌های خاص (مانند یارانه نقدی دیجیتال).

- در سطح منطقه: همکاری در توسعه زیرساخت‌های تسویه دیجیتال مستقل
- الف- تقویت همکاری مالی منطقه‌ای
- ایجاد سازوکار تسویه دیجیتال میان کشورهای منطقه (مثلاً با شرکای آسیایی، اوراسیایی یا همسایگان).
 - پیوستن به ابتکارهایی مانند mBridge یا طراحی نسخه بومی آن در میان کشورهای تحریمی.

- ب- بازطراحی نهاد تنظیم‌گر پول دیجیتال
- تعریف کارویژه‌های جدید برای بانک مرکزی در حوزه پول دیجیتال.
 - ایجاد واحد نظارت بر رمزارزها در وزارت امور اقتصادی و دارایی یا نهادهای ناظر مالی.
 - هم‌راستا کردن سیاست‌های پولی، مالیاتی و فناوری در این حوزه.

- پ- توسعه زیرساخت‌های بومی و مقاوم دیجیتال
- سرمایه‌گذاری در کیف پول‌های دیجیتال داخلی، شبکه پرداخت امن و خدمات شناسایی دیجیتال.

با این حال، گذار به نظام مالی مبتنی بر پول دیجیتال بدون چالش نخواهد بود. ریسک‌های امنیت سایبری، تهدید ثبات مالی، نبود سازوکارهای مؤثر برای تنظیم‌گری بین‌المللی و احتمال نابرابری در دسترسی و بهره‌برداری به/از این فناوری‌ها می‌تواند پیامدهای منفی زیادی به همراه داشته باشد.

ب- هم‌راستاسازی با حکمرانی داده و حریم خصوصی

- مشارکت در گفت‌وگوهای جهانی درباره حاکمیت داده، مرزهای دیجیتال و حریم اطلاعات مالی.
- تأکید بر ملاحظات فرهنگی و امنیتی کشورها در تدوین قواعد بین‌المللی.

پ- ترویج مفهوم «حاکمیت پولی دیجیتال» به‌مثابه بخشی از امنیت اقتصادی

- تعریف پول دیجیتال در اسناد راهبردی امنیت اقتصادی و مالی کشور.
- پیوند آن با سیاست‌های کلان تاب‌آوری اقتصادی و تقویت استقلال پولی.

پول دیجیتال به یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های بازآرایی نظم مالی بین‌المللی تبدیل شده است. این پدیده در عین داشتن مزایای فناورانه و اقتصادی، واجد ابعاد امنیتی، ژئوپلیتیکی و هویتی نیز است. مواجهه مؤثر با آن مستلزم ترکیبی از تخصص فناورانه، بصیرت ژئواستراتژیک و نهادسازی هوشمند است. تنها کشورهایی خواهند توانست از فرصت‌های این دگرگونی بهره‌برداری کنند که با سرعت، شفافیت و انسجام به سمت حکمرانی دیجیتال مالی حرکت کنند.

بی‌توجهی یا تأخیر در واکنش به این روندهای تحول‌آفرین ممکن است به وابستگی فناورانه، تضعیف حاکمیت مالی و از دست رفتن فرصت‌های ژئواقتصادی منجر شود.

ورود پول‌های دیجیتال به نظام مالی جهانی تنها یک نوآوری فناورانه یا اصلاح ابزارهای پرداخت نیست، بلکه بازتابی از تحول در موازنه قدرت اقتصادی و مالی در سطح بین‌المللی است.

ب- توسعه استیبل کوین‌های منطقه‌ای یا دوجانبه

- طراحی استیبل کوین دوجانبه با شرکای راهبردی (مانند چین، روسیه و ترکیه) برای تجارت تهاتری یا انرژی.
- تعریف پشتوانه سبدي (کالا به‌علاوه ارز) برای حفظ ارزش.

پ- استانداردسازی مشترک امنیتی و فنی

- تدوین استانداردهای رمزنگاری و حفاظت اطلاعات در تعاملات فرامرزی.
- تبادل تجربیات در حکمرانی رمزارزی میان نهادهای ناظر منطقه‌ای.

- در سطح بین‌المللی: دیپلماسی فعال در حکمرانی پول دیجیتال جهانی

الف- مشارکت در تنظیم قواعد جهانی پول دیجیتال

- پیگیری جایگاه فعال در نهادهایی مانند صندوق بین‌المللی پول، بانک تسویه‌های بین‌المللی و گروه ویژه اقدام مالی برای تأثیرگذاری بر استانداردهای جهانی.
- طرح مطالبات کشورهای درحال توسعه برای حمایت از تنوع پولی و مقابله با تبعیض دیجیتال.

- Kosse, A., & Mattei, I. (2022). The potential of central bank digital currencies for cross-border payments. *SUERF Policy Brief*, 439.

ریپل نیز با تمرکز بر پرداخت‌های بین‌المللی سریع و ارزان، به چالشی برای سوئیفت تبدیل شده و مورد توجه برخی بانک‌های مرکزی قرار گرفته است.

منابع

- ریاحی، ضحی؛ ابراهیمی، ایلناز؛ و زارعی، ژاله

(۱۳۹۹). پول دیجیتال بانک مرکزی (CBDC):

مبانی نظری و تجارب. ایران، تهران: پژوهشکده

پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی

ایران.

- محروقی، نفیسه (۱۴۰۳). گزارشی درباره وضعیت

جهانی ارزهای دیجیتال بانک مرکزی (CBDC).

پژوهش‌نامه بلاک‌چین، شماره ۷.

- محمودی، شکوه؛ جلاپی، اسفندآبادی،

سیدعبدالمجید؛ صادقی، زین‌العابدین؛ و شکیبایی،

علیرضا (۱۴۰۳). بررسی اثرات انتشار ارز دیجیتال

ملی بر سیاست‌های پولی ایران با استفاده از روش

پویایی سیستم. پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه

پایدار)، ۲۴(۱)، ۱۱۹-۱۳۴.

- Bank for International Settlements.

(2022). *Annual Economic Report 2022:*

Chapter III – The future monetary system

([https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2022e3.p](https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2022e3.pdf)

df).